

Finska arméns fanor år 1665

Fredssluten efter Karl X Gustafs död 1660 inleder sista skedet av en intressant, men förbandshistoriskt ännu outforskad period i de finska fälttecknens historia. Vid krigsperiodens slut var arméns fanbestånd i huvudsak utslitet. Karl XI:s förmyndarregering vidtog emellertid inte några mera omfattande nyanskaffningar, vilket annars tycks ha varit praxis vid tronskifte. Endast förband avsedda för garnisonsuppgifter eller direkta stridsuppgifter försågs med nya fälttecken. Orsaken får väl närmast sökas i det förhållandet att Sverige, trots en nyvunnen stormaktsställning, till följd av de långvariga krigen, led kännbar brist på kontanta medel eftersom naturhushållningen helt dominerade som ekonomiskt system.

Till de få regementen som under denna tid i sin helhet utrustades med nya fanor och standar hörde de finska. Med nu vedertagna benämningar synes följande regionalt uppsatta förband ha funnits 1665.¹

Kavalleri:

Åbo och Björneborgs läns kavalleriregemente (Öv Carl Ahrensdorf).
Nylands och Tavastehus läns kavalleriregemente (Öv Johan Galle).
Viborgs läns kavalleriregemente (Öv Erik Pistolhjälm).

Dragoner:

Viborgs dragoner (Öv Berend Taube).

*Infanteri*²

Åbo läns regemente (Generalmajor Fabian Fersen).
Björneborgs läns regemente (Öv Henrik Flemming).
Tavastehus läns regemente (Öv Berendt Mellin).
Nylands läns regemente (Öv Hans von Fersen).
Savolax regemente (Öv Andreas Zöge).
Västra Viborgs läns regemente (Öv Otto Reinhold Taube).
Östra Viborgs läns regemente (Öv Anders Munck).

¹ Mankell, J., Anteckningar rörande finska armén och Finlands krigshistoria (Sthlm 1870) del I, s. 525 ff.

² Österbottens regemente räknades vid denna tid till de rikssvenska förbanden och redovisas inte här.

Fig. 1. Kompanistandar av dubbel grön dammast för Viborgs läns kavalleriregemente år 1665. Stockholm (Armémuseum 3672, *Cederström* Nr 121). Höjd 53 cm. Devis: FORTUNA VIRTUTI COMES. Foto Armémuseum, Stockholm.

Kavalleriet och dragonerna var formerade på 8 och infanteriet på 9 kompanier.³

I juli 1665 begärde Krigskollegium i två skrivelser till Kammarkollegium nya fälttecken för dels »dhe finske Reghementerne till häst och foot» (6 juli)⁴ dels infanteriet »uthi den Lijf Est och Ingermanländska Guarnisonerne» (26 juli).⁵ Till vardera brevet fogades en sammanställning över behoven men endast den till det senare brevet finns bevarad. De 35 fanor som där begärdes var fördelade sålunda:

<i>Finska förband</i>	
Åbo läns regemente	2
Björneborgs läns regemente	3
Nylands läns regemente	2
Savolax regemente	4
Västra Viborgs läns regemente	2
Östra Viborgs läns regemente	1
	<hr/>
Summa	14 fanor
 <i>Övriga förband</i>	
Kongl Maj:t (tyska) Garde (Öv Grothusen)	8
Skåne Blekinge regemente (Öv Silversparre)	8
Koloniregementet? (fd öv Koskulls reg)	5
	<hr/>
Summa	21 fanor

Inga beridna förband finns upptagna i denna förteckning, ej heller Tavastehus läns regemente. Det är emellertid klarlagt att kavalleriet och dragonerna fick full uppsättning nya fälttecken 1665⁶ och så var troligen även fallet med Tavastehus läns regemente. Eftersom den bevarade förteckningen bär tydlig karaktär av komplement till den av Krigskollegium i brevet den 6 juli anbefallda leveransen, bör den numera försvunna bilagan till detta brev ha omfattat följande finska förband och antal fälttecken:

<i>Kavalleri och dragoner</i>	
Åbo och Björneborgs läns Kavalleri regemente	8
Nylands och Tavastehus läns Kavalleri regemente	8
Viborgs läns Kavalleri regemente	8
Viborgs dragoner	8
	<hr/>
Summa	32

³ *Mankell, J.*, Uppgifter rörande svenska krigsmagtens styrka sammansättning och fördelning (Sthlm 1865) tab. 419.

⁴ Kammararkivet, kammarkollegi ankomna brev vol. 177 fol. 69.

⁵ Kammararkivet, Sandbergska samlingen vol. Z: 3 fol. 2685—6.

⁶ Krigsarkivet, Krigskollegi kassaräkning 1665 verif. 394.

Fig. 2. Kompanistandar av dubbel grön dammast för Viborgs läns kavalleriregemente år 1665. Köpenhamn (Tøjhusmuseet Fb 48, Cederström Nr 122). Höjd 52 cm. Devis: MIT FREÜDEN DARAN MIT GLÜCKEN DAVON. Erövrade av danskarna i slaget vid Lund 1676. Efter akvarell i Tøjhusmuseet.

<i>Infanteri</i>	
Åbo läns regemente	7
Björneborgs läns regemente	6
Tavastehus läns regemente	9
Nylands läns regemente	7
Savolax regemente	5
Västra Viborgs läns regemente	7
Östra Viborgs läns regemente	8
	Summa 49

För denna leverans förhandlade kammarkollegiet redan den 17 juli med köpmannen Paul Stroop om »allehanda couleur taft och swart damast till Fahnor åth Finske regementherne» och den 19 juli med köpmännen Johan Herman Wincker och Christoffer Heuber i samma ärende.⁷ Priserna varierade något. Stroop begärde 8 daler kopparmynt per aln för såväl taft som damast. Wincker och Heuber nöjde sig med 7 ½ daler för »couleur taft» medan damasten betingade samma pris som hos Stroop och »carmosin» taft kostade hela 9 daler alnen. Till varje fana beräknade Krigskollegium 9 alnar taft medan 3 alnar behövdes för varje standar och, märkligt nog, samma kvantitet per dragonfana.⁸ Det sammanlagda behovet taft och damast skulle för den rekonstruerade förteckningen således bli 537 alnar. De tre köpmännen erhöll för levererat tyg tillsammans 4 492: 16 daler kopparmynt,⁹ vilken summa väl passar in på det beräknade antalet fanor och standar. Summan täcker då även erforderligt silke, i varje fall för standaren och dragonfanorna.

Med en för perioden ovanlig skyndsamhet effektuerade Kammarkollegium beställningen och redan den 7 augusti kunde Krigskollegium översända »taft till Fahnor» åt »överstarna i Finland».¹⁰ Standaren och dragonfanorna var då sömmade, en kostnad som Krigskollegiet dock självt fick stå för.¹¹ Huruvida även fanorna färdigställts på motsvarande sätt är osäkert. Inga kostnader för detta ändamål finns redovisade, vilket däremot är fallet med de beridna förbandens fälttecken.

Medan den första leveransen sålunda kan fixeras till sina huvuddrag saknas lika detaljerade uppgifter beträffande den komplettering av de finska förbandens fanor som Krigskollegium begärde i sitt brev den 26 juli.

⁷ Kammararkivet, Kammarkollegi protokoll 1665, 17 juli.

⁸ Dragonfanorna befanns också för små. Redan den 16 aug finns en anmärkning härom i kammarkollegi protokoll och 14 november översändes enligt *Petrelli* (Anteckningar om svenska och finska fanor och standar.) damast för att »låta tillöka Dragune Estandarerne» (s. 65).

⁹ Kammararkivet, Räntekammarboken 1665 verif. fol. 126—7.

¹⁰ Krigsarkivet, Krigskollegi diarium 1665 7 aug.

¹¹ Krigsarkivet, Krigskollegi kassaräkning 1665 verif. fol. 394.

Fig. 3. Kompanistandar av dubbel grön dammast för Viborgs läns kavalleriregemente år 1665. Köpenhamn (Tøjhusmuseet Fb 47, *Cederström* Nr 123). Höjd 53 cm. Insidan samma dekor. Devis: DEUS PROTECTOR MEVS. Erövrade av danskarna i slaget vid Lund 1676. Efter akvarell i Tøjhusmuseet.

Stroops, Winckers och Heubers kvittenser är visserligen daterade den 28 juli¹² men den summa de erhöill torde helt visst inte räckt till för ytterligare 14 finska fanor. För övrigt kan Kammarkollegiet knappast ha hunnit både behandla ärendet och kontraktera tygköpet till den 28 juli. De båda köpmännen Heuber och Wincker återkommer i Kammarkollegi protokoll den 17 november då det resolverades att dessa »skola få upprätta på tullen dheres 299: 27 ½ daler (silvermynt)» utan att det av protokollet framgår vad denna fordran avsåg. Summan täcker emellertid inte kostnaderna för de 14 fanor som behövdes. I så fall skulle priset på taft ha sjunkit till mellan 5 och 6 daler (kopparmynt) per aln, vilket förefaller föga troligt. Krigskollegium säger dock i sitt brev att Kammarkollegium »behagade låta ophandla så mycket taft på dhe ortherne folcket ligger, till så många fahnor, dhe der i bredden af specificationen ähre förtechnade requireras och behöfuas». Om dessa fanor alls utfördes, vilket inte är helt säkert då Kammar-

¹² Kammararkivet, Räntekammarboken 1665 verif. fol. 126—7.

Fig. 4. Kompanistandar av dubbel grön dammast för Viborgs läns kavalleriregemente år 1665. Stockholm (Armémuseum 3673, *Cederström* Nr 124). Höjd 53 cm. Insidan samma dekor. Devis: på utsidan AUFF GOTT HOFFE ICH — DAS GLÜCK ERFREÜE MICH, devis på insidan: IN GOTTES NAMEN GE... — EIN FRISCHES MUT UND... Z... Foto Armémuseum.

kollegium vid denna tid ofta nog tycks ha lämnat Krigskollegi äskanden utan åtgärd, så har de också sannolikt tillverkats på garnisönsplatserna i östersjöprovinserna. Endast i ett fall kan man med säkerhet antaga att Krigskollegi framställning fått avsedd verkan, ehuru det inte gäller något finskt förband. För överste Grothusens Tyska Livgarde förhandlade Kammarkollegiet den 23 augusti¹³ med handelsmannen Pierre Le Roy om taft till de begärda farnorna för regementet. Detta får dock, i sin egenskap av gardesförband, förutsättas ha haft en särställning i detta avseende. Att tillgången på kontanta medel var knapp för sådant ändamål som fälttecken framgår av Kammarkollegi protokoll den 23 augusti där Le Roy tillerkändes: »för säkrings skull att nästkommande währ decourtera sin bethalning i Tullen för sine uth och ingående wahror.»

¹³ Kammararkivet, Kammarkollegi protokoll 1665 23 aug.

Fig. 5. Kompanistandar av dubbel grön dammast för Viborgs läns kavalleriregemente år 1665. Devis: BEI DEM HERREN FINDET MAN HULFF — UND DEINEN SEGEN UBER DEIN VOLCK. Efter akvarell i Finlands Nationalmuseum gjord år 1912 efter originalet i Armémuseet, S:t Petersburg. Om standaret finns bevarat, är det nu i Statliga Eremitaget i Leningrad.

Förteckningen till Krigskollegi brev den 26 juli anger följande färger för de finska förbandens fanor:

Åbo läns regemente	gula
Björneborgs läns regemente	röda
Nylands läns regemente	$\frac{1}{2}$ svarta $\frac{1}{2}$ gula
Savolax regemente	$\frac{1}{2}$ svarta $\frac{1}{2}$ blå
Västra Viborgs läns regemente	rött och blått »fördelte»
Östra Viborgs läns regemente	$\frac{1}{2}$ blå $\frac{1}{2}$ brandgula

Dessutom vita (liv)fanor för Åbo läns, Savolax och Nylands läns regementen. Hur färgerna var anordnade framgår inte. Trots bristen på bevis måste det anses sannolikt att förbanden erhöll fanor i ovan angivna färger. Huvudsyftet med förteckningen till brevet 26 juli bör nämligen ha varit att säkerställa enhetligheten i färgsammansättningen för varje regemente.

Eftersom bilagan till brevet 6 juli förkommit är uppgifterna om färgerna i de beridna förbandens och Tavastehus läns regementes fälttecken mera fragmentariska. Det sistnämnda förbandet erhöll under Karl X Gustavs tid fanor som möjligen var röda¹⁴ och kanske har så varit fallet även vid denna nyanskaffning. I brev till Krigskollegium 1 september bekräftar chefen för Nylands och Tavastehus läns kavalleriregemente överste Galle att han mottagit ett vitt och sju svarta standar.¹⁵ Redan två månader senare beordrades han emellertid av Krigskollegium att byta standar med Åbo och Björneborgs läns kavalleriregemente.¹⁶ Utseendet på dem han erhöll i utbyte är inte känt. Notisen är dock intressant såtillvida att Åbo och Björneborgs läns kavalleriregemente på detta sätt kom att föra svarta standar, vilken färg de förmodas ha haft redan under Karl X Gustafs tid.¹⁷ Nylands och Tavastehus läns regementes standar var vid samma tid troligen vita.¹⁸ Då denna färg alltmer börjat förbehållas gardesförbanden och livfanorna är det föga sannolikt att de standar regementet erhöll vid utbytet var vita. Viborgs läns regemente bekom ett vitt och sju gröna standar enligt regementschefens bekräftelse till Krigskollegium.¹⁹ För dragonerna saknas varje uppgift. Under Karl X Gustafs tid förde regementet blå fanor.²⁰

Man torde få antaga att såväl standarden som fanorna levererats helt släta, ty på den korta tid som stod till buds lär någon utsmyckning svår-

¹⁴ *Wernstedt, F.*, Svenska standar och fanor 1654—1686. (Malmö 1945), s. 307.

¹⁵ *Petrelli, T. J.*, a.a., s. 63 f.

¹⁶ *Petrelli, T. J.*, a.a., s. 64.

¹⁷ *Seitz, H.*, Karl X Gustafs förordning om fälttecken för den svenska armen. (Sthlm 1943) s. 64 ff.

¹⁸ *Wernstedt, a.a.*, s. 301.

¹⁹ Krigsarkivet, Krigskollegi brevbok 1665 del I fol. 997.

²⁰ *Wernstedt, a.a.*, s. 314.

ligen ha medhunnits. Valet av dekor tycks, även i de fall då kronan bekostade denna, mestadels ha lämnats åt vederbörnade förbandschef. Nästan undantagslöst utfördes dekoren vid denna tid i den på kontinenten brukliga stilen med allegoriska sinnebilder och regala motiv. Enstaka exempel på landskapsvapen i både fanor och standar finns visserligen från såväl Gustaf II Adolfs som Kristinas och Karl X Gustafs tid. Först i och med ett principbeslut i Krigskollegium 1672²¹ alltså sju år efter här aktuell tidpunkt, började emellertid dessa systematiskt brukas i de svenska och finska fälttecknen.

Primärkällan när det gäller dekorens utformning, inskränker sig till fem bevarade standar, samtliga från Viborgs läns kavalleriregemente. Dessa är följdriktigt dekorerade med allegoriska och regala symboler.²² Den målade orneringen är ganska grovt utförd, vilket tyder på att arbetet anförtrotts en med fanmålning mindre förtrogen hantverkare. Därmed bör Stockholm kunna uteslutas som tillverkningsort. Då Viborgs läns ryttare sannolikt fått sina standar dekorerade i hemorten eller möjligen på garnisonsplatsen, har detta sannolikt varit fallet även med övriga fälttecken i 1665 års leverans till de finska förbanden.

Leif Törnquist

²¹ Krigsarkivet, Krigskollegi protokoll 1672 20/3.

²² Av standaren (*Cederström, R.*, Svenska kungl. huvudbaner och fälttecken. Sthlm 1900 nr 121—124) förvaras två i Armémuseum Stockholm och två i Tøjhusmuseet Köpenhamn. I Artillerimuseet i St Petersburg fanns åtminstone till år 1917 det i fig. 5 avbildade standardet, vilket är så lika de fyra övriga här nämnda, att det måste höra till samma serie.